

همسایه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ
الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

سوره نساء، آیه ۳۶

به نام خدای بخشاینده مهربان

و خدا را بپرستید! و هیچ چیز را همتای او قرار ندهید! و به پدر و مادر، نیکی کنید؛ همچنین به خویشاوندان و یتیمان و مسکینان، و همسایه نزدیک، و همسایه دور، و دوست و همنشین، و واماندگان در سفر، و بردگانی که مالک آنها هستید؛ زیرا خداوند، کسی را که متکبر و فخر فروش است، (و از ادای حقوق دیگران سرباز می‌زند)، دوست نمی‌دارد.

لَا تُشْرِكُوا	ذِي الْقُرْبَىٰ	الْيَتَامَىٰ
همتا قرار ندهید	خویشاوندان	یتیمان
الْمَسْكِينِ	الْجَارِ	الْجُنُبِ
مستمندان	همسایه	دور

نمای درس

همسایه کیست؟ حق همسایه بر دیگر همسایگان چیست؟ حسن همجواری به چه صورت است؟ خیرخواهی نسبت به همسایه چگونه است؟

سیمای هدایتی آیه

«الْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ»، یعنی همسایه‌ی فامیل و غیر فامیل و شامل همسایه هم عقیده و غیر هم عقیده و همسایه دور و نزدیک نیز می‌شود. انسان موجودی اجتماعی است و خواسته و ناخواسته با دیگران در ارتباط و تعامل است. یکی از تعاملاتی که هر انسان با آن سر و کار دارد و تاثیر زیادی در کیفیت زندگی انسان‌ها دارد، رابطه با همسایه است. «همسایه داری» در دین اسلام و تعالیم پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اهل بیت ایشان خیلی مورد تاکید قرار گرفته است، به طوری که پیامبر درباره احترام به همسایه می‌فرماید: «احترام همسایه بر انسان، همانند احترام مادرش است»^۱. نقل شده روزی رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رو به اصحاب و یاران خود کرده فرمودند: «آیا می‌دانید حق همسایه چیست؟» اصحاب گفتند: «نه!» پیامبر حقوق همسایه بر همسایه دیگر را برای یارانش چنین برشمردند: حق همسایه بر دیگر همسایگان آن است که:

- اگر بیمار شد به عیادتش بروی؛
- اگر از دنیا رفت در تشییع جنازه‌اش حاضر شوی؛
- اگر از تو وام خواست به او قرض بدهی؛
- در شادی‌هایش به او تبریک بگویی و در زمان سوگ و مصیبت به او تسلیت بگویی؛
- ساختمان‌های خانها را از ساختمان او بلندتر نسازی تا جریان باد را بر او ببندی؛
- وقتی میوه خریدی [مقداری از آن را] به او هدیه کنی و اگر هدیه نکرده‌ای، مخفیانه به داخل خانه‌ات ببری و میوه را به دست فرزندت ندهی که با نشان دادن به کودک همسایه ناراحتش کند؛

• بوی غذایت همسایه را آزار ندهی؛ مگر آنکه مقداری از آن غذا را برای او

هم بفرستی.»^۱

اما همسایه کیست؟

همسایه فقط خانه دیوار به دیوار ما نیست؛ بنابر روایات، حد همسایگی تا چهل خانه است؛ حضرت محمد ﷺ فرموده‌اند: «تا چهل خانه، خانه‌های پیش‌رو، پشت‌سر و سمت راست و چپ، همسایه فرد به حساب می‌آیند.»^۲

۱. شهیدثانی، زین‌الدین بن علی، مسکن الفؤاد، ص ۱۰۵.

۲. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۹.

پرتویی از قرآن ناطق

نامه ۴۷

اللَّهُ اللَّهُ فِي جِيرَانِكُمْ فَإِنَّهُمْ وَصِيَّةُ
نَبِيِّكُمْ مَا زَالَ يوصي بِهِمْ حَتَّى
ظَنَّنَا أَنَّهُ سَيُورِثُهُمْ

خدا را خدا را، که در مورد همسایگان خود، خوش
رفتاری کنید؛ چرا که آنان مورد توصیه پیامبر شما
هستند و او همواره نسبت به همسایگان سفارش
می فرمود تا آنجا که ما گمان بردیم به زودی آنها را در
ارث شریک خواهد کرد.

زندگی در زمانه ما که عصر صنعت و تکنولوژی است، با فناوری های جدید چنان بعضی
انسان ها را به خود مشغول کرده که آن ها را از همه ارزش های اصیل جدا و بیگانه کرده
است؛ ارتباطات بین اقوام و بستگان کم شده و همسایه ها دیگر یکدیگر را کمتر می شناسند،
چه رسد به اینکه ارتباطی با یکدیگر داشته باشند و یا نیازهای هم را برطرف سازند!

در صورتی که در اسلام به قدری به همسایه داری توصیه شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
می فرماید: «همیشه جبرئیل مرا وصیت به همسایه می کرد بی که گمان کردم
همسایه از همسایه ارث می برد.»^۱

همسایه بر عهده ما حقوق دیگری نیز دارد که رعایت آن ها باعث قوی شدن ارتباط
همسایه ها، بهتر شدن زندگی، آرامش بیشتر و از همه مهم تر رضایت خدا می شود. این
حقوق در رساله حقوق امام سجاد علیه السلام آمده است:

- در غیابش از منافع او (خانه، ماشین، وسایل خانه و...) محافظت کنیم.
- در حضورش احترامش رو حفظ کنیم.
- در حضور و غیابش به او کمک کنیم و یار و مددکارش باشیم.
- از او تجسس نکنیم، یعنی دنبال عیب هایش نگردیم.

پرتویی از قرآن ناطق

نامه ۴۷

- اگر به اتفاقی و بدون قصد متوجه عیبی در او شدیم، مانند دژی محکم و پرده‌ای ضخیم عیب او را بپوشانیم و نگذاریم کسی از آن خبردار شود.
- در گرفتاری‌ها، همسایه را تنها نگذاریم و در حد توان به او کمک کنیم.
- اگر خداوند نعمتی به او عطا کرد، حسودی نکنیم.
- اگر اشتباهی خطایی از او سر زد، او را ببخشیم و از خطایش بگذریم.
- اگر از روی نادانی، حرکت نادرستی نسبت به ما انجام داد با صبر و بردباری برخورد کنیم و همیشه با او در صلح باشیم.
- نگذاریم دیگران در رابطه با او حرف بدی بزنند و عیب‌های او را نقل کنند.
- نگذاریم کسی به او خیانت کند.
- اگر کسی سخن زشت یا حرف بدی را به او نسبت داد، باور نکنیم.
- با همسایه باید با نیکی معاشرت کنیم و رفتار ما رفتار انسانی باشد.

پرتویی از قرآن صاعد

نیایش ۱۷

وَاجْعَلْ... جِيرَانَنَا مِنَ الْمُوءَمِنِينَ و همسایگان ما از مردان و زنان با ایمان را، از (شرّ) شیطان در جایگاهی محکم قرار ده.

یکی از مواردی که در حقوق همسایه باید رعایت شود خیرخواهی برای همسایه است.

- این خیرخواهی گاهی عملی است؛ امر به معروف و نهی از منکر، قرض دادن، کمک در کار، ضمانت کردن، سر و صدا نکردن، آشفتی دادن، حفظ حرمت، احوالپرسی.

امام علی علیه السلام فرمود: «هرکس همسایه اش گناه می‌کند، ولی وی را از گناه باز نمی‌دارد، در گناه او شریک خواهد بود»^۱.

امام علی علیه السلام فرمود: «حُسن همجواری و خوش همسایگی این نیست که دست از آزار همسایه بازداری، بلکه حُسن همجواری آن است که اذیت همسایه‌ات را تحمل کنی!»^۲

- گاهی فکری است: مثل مشورت دادن، آرزوی موفقیت برای آن‌ها، خوشحالی شدن از خوشحالی و ناراحت شدن از ناراحتی همسایه، حسادت نکردن.

همسایه حسود

مرد حسودی در همسایگی مرد ثروتمند و نیکوکاری زندگی می‌کرد که نمی‌توانست او را در رفاه و آسایش ببیند. مرد حسود در این فکر بود که او را در چشم مردم بی‌اعتبار کند و آبرویش را ببرد. هر کاری می‌کرد تا آبروی مرد نیکوکار را ببرد، موفق نمی‌شد و در کارش شکست می‌خورد. یک لحظه آرامش نداشت و ذهنش دائماً دنبال انتقام و ضربه زدن به همسایه اش بود. سرانجام یک فکر عجیب به ذهنش رسید؛ رفت و از بازار برده فروش‌ها یک غلام خرید.

۱. ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۸۳.

۲. وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۴۱۹.

پرتویی از قرآن صاعد

نیایش ۱۷

حسود به غلام گفت: «من کار مهمی دارم و از تو می‌خواهم در انجام آن کوتاهی نکنی.»
غلام گفت: «هر چه بفرمایید، اطاعت می‌کنم.»
مرد حسود گفت: «من با این همسایه ثروتمندم میانه خوبی ندارم و سخت با او دشمنم، تا جایی که می‌خواهم او را نابود کنم.»
غلام گفت: «دستور بفرما تا همین الان بروم و او را بکشم.»
حسود گفت: «نه، اگر او را به بکشی، مردم من را قاتل او می‌دانند و به نتیجه‌ای که می‌خواهم نمی‌رسم.»
غلام پرسید: «پس چه کار کنم؟»
حسود گفت: «من را بکش، بعد جنازه من را ببر و به پشت بام او بینداز، تا او متهم شود و حاکم او را به جرم قتل اعدام کند و آبرویش برود.»
غلام نپذیرفت ولی مرد حسود گفت: «نافرمانی نکن، من نمی‌توانم همسایه خود را در ناز و نعمت و شهرت و قدرت ببینم.» و غلام را مجبور کرد تا او را بکشد.
هنگامی که شب فرا رسید مرد حسود، غلام را با چاقویی به پشت بام برد و به او گفت: «زود من را راحت کن!» غلام حسود را کشت و از پشت بام پایین آمد و به رختخواب رفت. مأموران موضوع را به حاکم گزارش دادند. همسایه نیکوکار و غلام قاتل دستگیر شدند. غلام حقیقت ماجرا را برای حاکم تعریف کرد.
حاکم گفت: «هر چند قتل انجام داده‌ای ولی چون جوانمردی کردی و بی‌گناهی را از مرگ نجات داده‌ای، تو را آزاد می‌کنم» سپس او را آزاد نمود.
● گاهی زبانی است: دعا کردن، دفاع کردن، غیبت نکردن، حفظ اسرار و آبرو.

۱. این داستان عجیب و آموزنده را محدث نوری در خاتمه مستدرک وسائل (جلد سوم) ذیل شرح حال ضیاء الدین سید فضل الله راوندی که از علمای بزرگ ششم هجری است؛ از کتاب «ضوء الشهاب» وی نقل کرده است.

تدبر کنیم

قرآن کریم در آیه‌ی سی و ششم سوره‌ی نساء به حقوق دهگانه‌ی اسلامی و آداب معاشرت اشاره می‌کند و در آن دستور به نیکی کردن نسبت به همه خویشاوندان می‌دهد «بِذِي الْقُرْبَى» و این موضوع نیز از مسائلی است که در قرآن تاکید فراوان در باره آن شده است، گاهی به عنوان **صله رحم**، و گاهی به عنوان **احسان و نیکی به آنها**، در واقع اسلام می‌خواهد به این و ... علاوه بر پیوند وسیعی که در میان تمام افراد بشر به وجود آورده، پیوندهای محکم‌تری در میان واحدهای کوچکتر و متشکلاتر، به نام **فامیل و خانواده** به وجود آورد تا در برابر مشکلات و حوادث یکدیگر را یاری دهند و از حقوق هم دفاع کنند. در برخی از آیات قرآن مراد از «بِذِي الْقُرْبَى» **اهل بیت** عَلَيْهِمُ السَّلَام است و فقط در، چهار مرتبه به لزوم پشتیبانی اقتصادی از اهل بیت پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشاره و به پرداخت بخشی از خمس، فی‌ء و دیگر درآمدها به آنان تأکید شده است: «وَلِذِي الْقُرْبَى»، «وَلِذِي الْقُرْبَى»^۲، «وَأَتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ»^۳ و «فَاتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ»

همچنین در آیه‌ی یاد شده وصیه به نیکی در حق همسایگان نزدیک می‌کند: «وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى» بعضی معنای آن را همسایگانی که جنبه خویشاوندی دارند دانسته‌اند؛ زیرا از رسول خدا روایت شده است:

همسایگان سه طایفه‌اند:

فَمِنْهُمْ مَنْ لَهُ ثَلَاثَةٌ حُقُوقٍ حَقُّ الْإِسْلَامِ وَ حَقُّ الْجَوَارِ وَ حَقُّ الْقَرَابَةِ؛ همسایه‌ای که از او بر عهده‌ی انسان سه حق است: حق همسایگی، حق خویشاوندی، و حق اسلام
وَمِنْهُمْ لَهُ حَقَّانِ حَقُّ الْإِسْلَامِ وَ حَقُّ الْجَوَارِ؛ و همسایه‌ای که دارای دو حق است: حق همسایگی، حق اسلام.

وَمِنْهُمْ مَنْ لَهُ حَقٌّ وَاحِدٌ الْكَافِرُ لَهُ حَقُّ الْجَوَارِ وَ هَمْسَايَه‌ای که دارای یک حق است و آن مشرک از اهل کتاب است.^۴

۱. انفال، ۴۱.

۲. حشر، ۷.

۳. اسراء، ۲۶.

۴. مجمع البیان ج ۵ ص ۸۳.

نکته ترجمه

برخی واژگان قرآنی در زبان عربی نباید به صورت تحت اللفظی ترجمه کرد و باید معادل مناسب آن را پیدا کنیم مانند: **ابن السبیل** و **ما ملکت ایمانهم**.
در فرهنگ قرآنی از شخص **در راه مانده** به ابن السبیل (۸ بار) و از **بردگان** به «ما ملکت ایمانهم» (۵ بار) یا **ما ملکت ایمانهم** (۲ بار) «ما مَلَکَتْ أیمانُکم» (۵ بار) تعبیر شده است.

پرسش و تمرین

واژگان زیر را ترجمه کنید.

لَا تُشْرِكُوا	ذِي الْقُرْبَىٰ	الْيَتَامَىٰ
الْمَسَاكِينِ	الْجَارِ	الْجُنُبِ

عبارت زیر را ترجمه کنید.

وَابْوَالِدَيْنِ	إِحْسَانًا	وَبِذِي	الْقُرْبَىٰ	وَالْيَتَامَىٰ	وَالْمَسَاكِينِ	واژگان
						تحت اللفظی
						ترجمه روان

واژگان	وَالْبَجَارِ	ذِي الْقُرْبَىٰ	وَالْبَجَارِ	الْجُنُبِ
تحت اللفظی				
ترجمه روان				

ج بر اساس محتوای درس به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

۱. بنابر روایت رسول خدا ﷺ چهار مورد از حقوق همسایه را بنویسید.

.....

۲. با توجه به فرمایش پیامبر ﷺ حد همسایگی تا کجاست؟

.....

۳. انواع خیرخواهی نسبت به همسایه را با ذکر مثال بیان کنید.

.....

کارخواست

با توجه به مصادیق و مواردی که در مورد حقوق همسایه بیان شد، حداقل دو مورد را تا جلسه آینده نسبت به همسایه‌های خود انجام داده و در کلاس گزارش دهید.

